

DAGENS FRÅGOR

Den 25 oktober 1943.

Finlandssvenskarna och de 33:s adress. I början av oktober började det bland finlandssvenskarna gå rykten om att man i de kretsar, som slutit upp kring den starkt tyskorienterade veckotidningen Svensk Botten, umgicks med planer på att samla namn till en massadress till republikens president såsom en protest mot att så många svenskar och därtill högtbetrodna män inom Svenska folkpartiets ledning och riksdagsgrupp undertecknat den mångomtalade skrivelse till republikens president, som gemenligen går under namnet De 33:s adress. I denna hade som bekant 33 politiker, huvudsakligen företrädande det socialdemokratiska partiet och Svenska folkpartiet, men också några män från finska framstegspartiet och agrarpartiet, som sin åsikt uttryckt nödvändigheten av att »statsledningen skrider till åtgärder i syfte att separera Finland från det pågående stormaktskriget och genom sådana åtgärder, som förhållandena påkalla, trygga landets frihet, självständighet och fred». Snart visade det sig även att ryktet talade sanning; listor kommo i omlopp litet varstans och energiska namninsamlare började springa på arbetsplatser och i trappor. T. o. m. till de svenskspråkiga truppförbanden vid fronten blevo den planerade massadressens listor sända.

Den svenska befolkningen blev ganska förbryllad över denna händning till dess beredvillighet att taga parti. De 33:s adress, som överlämnades i augusti till president Ryti, hade, åtminstone vad ordalydelsen beträffar, fallit i glömska för de flesta, och protestadressen innehöll några försåtliga formuleringar, som gav den både ett annat syfte och ett annat innehåll än den hade. Skulle ett tillräckligt imponerande antal namn erhållas, måste de svenska 33:orna framställas såsom separatister inom den svenska folkstammen och sabotörer av hela nationens ansträngningar i en ödesmättad och farlig tid. Dessa undertecknare hade enligt protesten gjort sig skyldiga till ett »för den svenska folkgruppens inställning missvisande handlingssätt», Finlands svenskar hade i »konträr motsats till folkstyrets principer ohörda gjorts skenbart delaktiga i en aktion, som varit ägnad att lända landet till skada och svenskefolket till skam». Deras aktion hade, heter det vidare, på finskt håll tytts som »en strävan att separera sig från den finska folkmajoriteten och att söndra den fasta enhetsfront, som hittills präglat vår kamp för nationens tillvaro och dess framtid». Det bör kanske tilläggas, att inga dylika tolkningar, åtminstone ofentligt, gjorts på finskt håll, om också ett par äktfinska eller national-socialistiska tidningar försökt göra sig lustiga över proportionen mellan de finska och svenska undertecknarna av de de 33:s adress (14 resp. 19).

Då den nya adressens ordalydelse blev bekant och det blev känt vilken stor apparat, som igångsatts för namninsamlingen, såg sig

Svenska folkpartiets ordförande, friherre von Born nödsakad att i tidningspressen publicera en bestämd gensaga, inte mot initiativet som sådant, utan mot den försåtliga och för de svenska undertecknarna av de 33:s hänvändelse kränkande formuleringen. Kort därpå började även de svenska tidningarna med Hufvudstadsbladet och Svenska Pressen i Helsingfors i spetsen upplysa den svenska allmänheten om motadressens uppsåtliga fallgropar. Även finskspråkig press har observerat detsamma och — för att ta ett exempel — har Helsingin Sanomat på ledarplats framhållit som det mest uppseendeväckande i aktionen, att just de kretsar, som så absolut fördömt de 33:s beteende att vända sig direkt till presidenten med sina påpekanden och önskemål, nu själva äro färdiga att begagna denna samma väg. »Av allt att döma», skrev tidningen, »har angreppet mot förfaringssättet endast varit en förevändning för att ersätta en diskussion på saklig grund, i vilken argumenten hade varit svårare att finna».

Det förtjänar kanske i detta sammanhang att påminnas om, att de 33:s skrivelse till presidenten, enligt vad man bland undertecknarna gör gällande, aldrig var tänkt som en större opinionsyttring. En lista över önskvärda namn hade uppgjorts, men den gallrades omsorgsfullt innan skrivelsen tillställdes undertecknarna. Avsikten av att endast medtaga aktiva politiker och några bemärkta tidningsmän för att ge styrka åt framställningen, men någon massaktion vad hänvändelsen till rikets högste styresman aldrig avsedd att bli och blev ej heller. Den var ej heller avsedd att vara offentlig — tvärtom hade flera av undertecknarna uttryckt ett bestämt önskemål, att skrivelsen åtminstone inte på färsk gärning skulle bringas till offentligheten. Genom en indiskretion skedde detta emellertid — i Stockholm. När skrivelsen och namnen på undertecknarna ett par dagar senare publicerades i Finland, skedde det på initiativ av presidenten och regeringen. Vad som stod i skrivelsen var för övrigt detsamma, som statsminister Linkomies gav uttryck åt i sin ryktbara intervju och finansminister Tanner i sak yttrade i sitt tal ett par veckor senare.

Det är även signifikativt att de, som nu protesterar mot aktionen, undvika att framställa anmärkningar mot innehållet i de 33:s skrivelse; det är mot sättet för åsikternas framläggande man säger sig protesterar. Protestens verkliga syfte måste väl dock förstås som ett kraftigt inlägg i diskussionen om separatfred med Ryssland. Liksom de 33 med sin aktion egentligen avsågo att ge statsmakten en påstöt för att om möjligt få underhandlingarna i gång eller — så har det även uppgetts — ge presidenten och regeringen en antydan om att kraftigt stöd finnes för en dylik politik, trots den tystlåtenhet och stränga diskretion en dylik angelägenhet kräver såväl av riksdag som tidningspress, så önska deras vedersakare bland de tyskorienterade längst ut på den svenska högerkanten bestämt opponera sig häremot.

Den schism inom Svenska folkpartiet, som den nya adressen synes bära vittne om, kan dessvärre inte bortförklaras. Men det gäller att ihågkomma, att den inte är ny; under de senaste åren har klyftan ofta kommit tillsynes, i synnerhet i samband med riksdags- och elektors-

valen. Svenska folkpartiet kan helt enkelt inte bevara sin enhet under tider, då de dominerande politiska frågorna ej bära de språkliga mot-sättningarnas prägel. Det har tillkommit för att tillvarataga den svenska befolkningens gemensamma intressen, men frånsatt den grupp av denna befolkning, som sökt sig politisk ankargrund inom socialdemokratien, sluta alla andra skikt av Finlands svenskar upp kring sitt eget parti, som alltså omfattar alla politiska schatteringar från yttersta högerkant till center. Någon mer eller mindre antidemokratiskt orienterad svensk partibildning utanför Svenska folkpartiet finnes icke och då därtill kommer att de politiska brytningarna under tider som dessa lätt bliva starkare än under lugnare och normalare tider, har schismen sin lättfunna förklaring. Att härav draga några längre syftande konklusioner torde emellertid vara obefogat. Partiet kommer nog att hålla ihop också framgent och dess stora majoritet står på klart demokratisk och nordisk grund. Den grupp, som fronderar, har under de senaste 15 åren aldrig lyckats göra sig hörd.

Fängelsestraff och förtroendeuppdrag. Nyligen gick det genom pressen ett meddelande, att en betrodd socialdemokratisk kommunalman, en verkmästare i Kristinehamn, trots att han nyligen dömts till nio månaders fängelse för fosterfördrivning vägrat att avsäga sig sina förtroendeuppdrag, bl. a. stadsfullmäktigeskapet. Han har intagit denna sturska ståndpunkt trots att han utsatts för starka påtryckningar av sitt parti. Då varken vallag eller kommunallag förbjuda honom att behålla de offentliga uppdragen — lagstiftningen innehåller överhuvud inga stadganden om dylika fall — kan han inte tvingas bort mot sin vilja. Redan den omständigheten att han under en lång tid blir förhindrad att fullgöra sina uppdrag borde vara skäl nog för honom att dra sig tillbaka. Men eljest borde vanliga anständighetskrav göra valet lätt för honom.

En liknande historia inträffade i Kalmar i somras. Historien är inte utan sina besynnerliga poänger. En av stadens läkare dömdes den 21 juni till åtta månaders fängelse för fosterfördrivning. Redan en stund efter det att utslaget fallit ringde han upp ett par av stadens rådmän och frågade, om rättens utslag hindrade honom att under förste stadsläkarens instundande ledighet erhålla förordnande att vara förste stadsläkare i Kalmar. Då emellertid någon formlig framställning om ledighet och förslag till vikarie vid den tidpunkten ej förelåg från ordinarie förste stadsläkaren samt ärendet ännu icke behandlats av hälsovårdsnämnden togs icke någon slutlig ställning i frågan. Senare inkom emellertid en anhållan från förste stadsläkaren om semester och ledighet för enskilda angelägenheter under drygt halvannan månads tid; till vikare föreslog han den dömda doktorn. Vidare förklarade sig hälsovårdsnämnden inte ha något att erinra mot denne som vikarie för förste stadsläkaren. Den 9 juli förordnade magistraten i enlighet härmed.

Samma män — så när som på en bortrest, i sak tydligen dissentierande rådmän — vilka i egenskap av rådhusrättens ledamöter dömt en person till åtta månaders fängelse för fosterfördrivning,

samma män hade som magistratsledamöter ett par veckor senare så nonchalerat sitt eget utslag mot den dömde, att denne förklarades värdig att fungera som förste stadsläkare med allt vad en sådan har att bestyra och med den aktning, som i kraft av ämbetet tillkommer honom!

Högre myndigheter ansågo också förordnandet vara för magstarkt. Den 13 juli, alltså korta fyra dagar efter det förordnandet gavs, mottog en av magistratens ledamöter telefonsamtal från J. K. Av samtalet framgick, »att Kungl. Medicinalstyrelsen funnit det vara i högsta grad olämpligt att läkaren, som för kort tid sedan av domstol dömts för fosterfördrivning, erhållit förordnande som förste stadsläkare, samt att Justitiekanslern delade denna uppfattning». Så fort sig göra lät upphävdes också förordnandet, sedan *dels* ordinarie förste stadsläkaren förklarar sig villig att redan den 15 juli återinträda i tjänst — för den 13 och 14 juli förordnades annan vikare — *dels* följande (enligt den vid det första vikariatsbeslutet bortreste rådmannens ut-sago) inträffat:

— Efter överläggning beslöt magistraten att först underrätta den dömde läkaren om vad i saken förevarit samt med hänsyn härtill bereda denne möjlighet att frivilligt avsäga sig det för honom meddelade förordnandet. Magistraten ansåg det mest taktfulla vara att detta skedde vid ett personligt sammanträffande med honom. En av magistratens ledamöter uppsökte därför honom å hans läkaremottagning här i staden, redogjorde för vad i saken förekommit samt lämnade denne ett erbjudande av ovan angivet innehåll. Han vägrade emellertid kategoriskt att avsäga sig förordnandet i fråga. —

Så länge magistratsledamöterna såsom rådhusrättsmedlemmar voro bundna av lagens bokstav, hade de endast att ta hänsyn till föreliggande bevisning och döma efter tillämplig paragraf. Men som magistratspersoner skyndade de sig att inta en ståndpunkt, som faktiskt har en bismak av domkval. Det kan också ifrågasättas, om det var en värdig position, som magistraten intog, när den sände en av sina ledamöter till den dömde doktorn som en slags böneman. Bortsett från att det onekligen skulle gjort situationen en smula — men ej mycket — mindre penibel för magistraten, om doktorn själv kunnat framställas som initiativtagare till förordnandets inhiberande, borde inte ens en sådan vinkande fördel ha tillåtits fresta en myndighet, vilken är mån om sin auktoritet.

— — —

Givetvis är problemet inte så enkelt som att varje för vanärande brott dömd skall för tid och evighet vara fördömd. Påföljdsstraffen togos ju för några år sedan bort ur strafflagstiftningen. Vederbörande kan tycka sig ha sonat sitt brott genom straffet och därför anse sig vara i sin rätt att befrias från sådana påföljder som diskvalifikation till offentliga uppdrag. Det skulle emellertid alldeles vända upp och ner på alla gamla samhällsmoraliska fordringar, om medborgerliga förtroendeuppdrag eller höga ämbetsposter skulle få innehas utan varje hänsynstagande till innehavarnas laglydnad. Det måste alltid finnas en gräns för toleransen. I förevarande bägge fall borde grän-

sen vara klar, eftersom det rör sig om ännu inte sonade brott. Att vallagstiftningen numera saknar regler för ett sådant fall som Kristinehamns är anmärkningsvärt. Men än mer anmärkningsvärt är Kalmarmagistratens förordnande. Det måste ligga en stor fara i om t. o. m. myndigheterna söka uppluckra de gängse och sunda åskådningar, enligt vilka kraven på förtroende- och ämbetsmäns laglydnad måste vara de strängaste.

Debatten om jordpolitik. Traditionellt betecknas hos oss ofta bondeståndet såsom en klass av högre värde än andra. Men det ekonomiska förhållandet olika yrken och näringar emellan bestämmes av prisbildningen. På den beror bondeklassens levnadsstandard och framtid. Jordbrukets framtid är — och så långt härskar väl enighet mellan olika riktningar — ej producenternas privatsak, utan en samhällsfråga av största vikt. Två nyutkomna arbeten ha ägnats denna fråga.

Det ena är en samling föredrag, hållna vid eller i samband med svenska lantbruksveckan i mars 1943 av fackmän på olika områden och samlade under titeln *Jordbruksproblemet* (Lantbruksförbundets Tidskriftsaktiebolag, 1943). Det andra är en översikt över jordbrukets utvecklingsmöjligheter och en generaluppställning med den aktuella jordbrukspolitik, författad av byrådirektören *Nils Soneson*, bekant som sakkunnig särskilt på trädgårdsskötselns område (Fahlerantz & Gumælius, 1943). Dessa arbeten komplettera i viss mån varandra, rätt olika som de äro till metod och syftning.

Hos båda är det fråga om aktuella reformkrav, botemedlen mot lantbrukets betryck. Det deskriptiva, hela det material, som föregår frågeställningen, måste här lämnas å sido eller blott i korthet antydas. Landsbygden avfolkas och småbruket vill ej taga fart. Det är de två missförhållandena, som man måste söka bot för. Orsakerna till avfolkningen se flera av föredragshållarna i en konkurrens från industrins sida, som är skadlig för jordbruket. Därför måste den motarbetas. Men är den även skadlig för näringslivet i dess helhet?

Flera av de i samlingsverket medarbetande föreläsarna analysera helt objektivt denna fråga och erkänna det berättigade i vad man kallat flykten från landsbygden. *Ett* missförhållande i den nuvarande jordfördelningen, de många ofullständiga jordbruken, påtalas särskilt av egnahemsstyrelsens chef, överdirektör Ytterbom, som visar, huru oekonomisk arbetskraftens användning blir på de alltför små brukningsdelarna. Botemedlet är naturligtvis att skaffa tillskottsjord. Men detta är lättare sagt än gjort. Antalet ofullständiga jordbruk har uppskattats till ungefär 100,000, och då dessa ej kunna lämna sina brukare en avkastning, tillnärmelsevis sådan som skogsarbete eller industrin, måste brukarna — eller åtminstone de rörligare av dem — söka annan utkomst. För det materiella välståndet behöver detta ingalunda betyda någon förlust, så länge importen av födoämnen är fri. Men så affärsmässigt få befolkningsfrågor ej avgöras. Både tryggheten vid avspärrning och andra hänsyn, särskilt befolkningsfrågan, måste beaktas. Landsbygdens blodförlust måste hämmas genom jordpolitiska åtgärder.

Sonesson håller obetingat på landsbygdens företrädaren ur social synpunkt och ser i flykten därifrån blott följderna av en fördärvlig liberalism. De fria krafterna vill han ersätta med en planhushållning, som förverkligar ett på förhand uppställt mål. Detta å sin sida anges av Sonesson såsom nationell självförsörjning. Vid avspärrning inser man ju lätt nödvändigheten härav. Varuutbytets fördelar äro då förbjuden frukt. Men för Sonesson är själva det fria varuutbytet av ondo och beviset därför finner han i att det faktiskt övergivits. Att detta inneburit allmän nedpressning av levnadsstandarden och ökat elände, betyder lika litet, som att liberalismen medfört ett enastående uppsving inom alla områden. Liberalismen har »gjort bankrutt». Ergo skall man gå vidare på en annan väg.

För den inre omflyttningen betyder detta helt enkelt en strängare hand mot en nödställd befolkningsgrupp. Detta vill Sonesson naturligen ej utan vidare vidgå, men en analys av planhushållningen måste utan tvivel bekräfta den saken, ty hindren för den fria omflyttningen träffa tydligen de sämst ställda. Varje jordpolitik, som förtjänar detta namn, måste naturligen göra front mot den rena laissez-aller-principen. Frågan är blott, huru långt man skall gå och i vad mån man skall låta det enskilda initiativet verka. Godsägaren Gösta Liedberg, som bidragit till samlingsverket med en uppsats om Jordbrukets ställning i svenskt näringsliv, anger såsom mål, att jordbrukets utövare skola få full lön jämfört med andra folkgrupper.

Detta är som bekant ännu ej fallet, och som generellt önskemål är tydligen satsen berättigad. Men all jord är ej av lika beskaffenhet och allt arbete därpå kan ej medföra samma avkastning. Och arbete, som ej kommer folkförsörjningen fullt till godo, kan icke — huru tråget det än är — lämna samhället full valuta. Full bärgning kan man få endast om naturen frikostigt hjälper till. I eskimåers och lappars land pockar man förgäves på rätt att livnära sig med jordbruk. Men mycket pockande hos oss är faktiskt — kolonisationen ger flerstädes exempel härpå — lika världsfrämmande. D. v. s. staten kan ju premiera vad som helst, men äro dylika premier ekonomiskt försvarliga?

Det befogade i fordran på hjälp åt jordbruket ligger främst i konsumenternas behov av livsmedel. Vill man hålla landet med en försörjningskraftig jordbruksnäring, måste man bereda bärgning, jämgod med andra näringars, åt ett tillräckligt antal jordbrukare. Huru stort detta antal måste vara, beror på landets naturliga förhållanden, befolkningens behov och många andra hänsyn, ej minst till utvecklingens kontinuitet. En planhushållning är alltså ofrånkomlig, så tillvida som staten måste ange en viss ram för de olika näringarna. Men inom denna ram bör säkerligen stor frihet för det enskilda vinstintresset lämnas. Planhushållning enligt det sista skriket tycks knappt lämna något utrymme åt den viktiga faktor, som det fria initiativet under liberalismens tid visat sig vara i framåtskridandets tjänst. I det avseendet går Sonesson knappast fri från anmärkningar. Hans terminologi visar stark frändskap med den i vårt stora södra grannland härskande.

Sitt starkaste stöd har planhushållningstanken tydligen i kriget, men redan i fredstid hade man hunnit rätt långt, d. v. s. man åsidosatte de ekonomiska synpunkterna genom ett statsingripande, som bl. a. hade till följd en dyrbar smörexport. En av föredragshållarna, direktör Harald Nordenson påtalar med rätta denna »subekonomiska» export, varigenom engelsmännen tack vare svenska statens frikostighet fingo svenskt smör till underpris. De svårutredda intressekonflikter, som ledde till detta resultat, kunna här ej analyseras; man trodde sig i varje fall välja det minst onda. Planhushållningen på detta område gick dock långt över ramen för självförsörjning.

Såsom från flera av samlingsverkets experter framhållits, är emellertid rationalisering av jordbrukets driftsmetoder den lyckligaste utvägen, och vad staten kan göra i sådant syfte ger förvisso bättre resultat än det rena tvånget.

För Sonesson är som sagt lantbrukets betryck orsakat av vad han kallar liberalismen, och han exemplifierar detta särskilt genom lantbrukets skuldsättning, utan att framhålla de förbättringar och den ofantligt höjda produktiviteten, som möjliggjorts genom upplånade medel. En heller nämner han, att krediten underlättats genom statens frikostiga gynnande av jordbrukskassor och centralkassor för jordbrukskredit, sekundärlån och många andra låneformer, som ingalunda överensstämmer med »liberalismens» grundsatser. Det kan ju tyckas rätt egendomligt att klaga över skuldsättning samtidigt som allt göres för att öppna nya lånemöjligheter och höja jordbruksfastigheternas belåningsvärde. Men en kommitté är just i färd med att neutralisera de ökade kreditmöjligheterna genom ökade restriktioner. Det visar sig här som ofta, att statsingripande ej är detsamma som planmässighet.

En strävan, där staten och det enskilda initiativet mötas, gäller rationalisering. Därom förena sig såväl samtliga föredragshållare som Sonesson, ehuru på rätt olika sätt. I flera av samlingsverkets bidrag finner man skickligt gjorda sammanställningar av statistiskt material, belysande produktionsmetoderna och deras resultat. Sonesson håller sig mera till den principiella sidan och vädjar, utan att i regel inlåta sig på detaljer, till vad han anser vara bevisat eller allmänt bekant i fråga om rådande missförhållanden, ofta med retorisk flykt. Professor Nannesson, som behandlat jordbruket såsom företagsform, uppvisar, huru arbetsgången per produktenhet kraftigt minskats under senaste decennier tack vare den energiskt genomförda rationaliseringen. Detta har haft till följd, att arbetslönen för statkarlar från 1930 till 1939 kunnat höjas med 21 %. I industrin, som vanligen anses såsom ett tacksammare fält för rationalisering, har arbetslönen under samma tid höjts med blott 10 %. Det är alltså ej så farligt med den »bankrutt», varöver Sonesson klagar, och det system, som haft angivna verkningar, bör kanske ej alldeles utdömas.

Statsrådet Domö betonar med full rätt de ekonomiska synpunkternas betydelse. De ha ju ofta satts tillbaka för de sociala, särskilt när det gäller småbruket och de nordliga trakternas kolonisation, som blivit orimligt dyrbar. Vad statsrådet Domö avser är emellertid jordbrukets

allmänna inriktning ävensom driftens rationalisering, och därvid borde man taga sikte på att i stort täcka vårt viktigaste livsmedelsbehov. Konsumenternas varierande behov påkallar en mångsidig orientering av jordbruket; en förutsättning härför är en väl organiserad marknad.

I det hela kontrasterar Sonessons iver för planhushållning skarpt mot mera betänksamma fackmän. En nykter och sakrik belysning av frågan lämnas i ett annat nytorkommet arbete, *Mauritz Bonows* »Stat och näringsliv», där begränsningen hos planhushållningens effektivitet framhålles. När staten ej litat på de ekonomiska krafternas fria spel, utan vill lämna en näring stöd i högre grad än dess egen lönsamhet påkallar, måste frågan bli: huru stora uppoffringar äro försvarliga? När bli utläggerna större än de fördelar av social eller annan art, som kunna påräknas?

Nödvändigheten av en sådan planmässig uppskattning vill man ogärna medge. Man talar om imponerabilia och anser sig då befriad från att ekonomiskt motivera understödet. Men i all offentlig hushållning måste även impoderabilia något så när uppskattas till sitt värde. Annars går all sund ekonomisk balans förlorad. Hos oss erbjuder den gängse jordbruksromantiken ett skalkeshjul för den planlöshet, som undandrager sig en ekonomiskt värdesättning av samtliga behov inom folkhushållningen. Den kamouflerar sig ofta som planhushållning.

När man jämför landsbygdens bostäder med bebyggelsen i moderna arbetarkvarter, med trädgårdar, parker, luft och ljus, och därtill vattenledning samt alla moderna bekvämligheter, blir man ej övertygad att landsbygdens avfolkning alltid betyder en förlust för samhället. Om den befolkning, som ej får lönande sysselsättning på landet, övergår till en högre levnadsstandard i staden, är den, nyktert bedömd, ej utan vidare att beklaga. Och den kvardröjande arbetskraften blir mera efterfrågad och alltså bättre betald. Varför måste lantbefolkningen nöja sig med lägre levnadsstandard än fabriksarbetarna? Frågan är sannerligen ej lätt att besvara. De (relativt) fria krafternas spel ha faktiskt medfört en sådan olikhet. Vill man lika levnadsstandard för lika arbete i stad och land, måste ett »artificiellt» pris för arbetet skapas. Alltså en viss planhushållning.

Det »naturliga» priset har i generationer gynnat stads- och fabriksnäringslivet. Det ser nästan ut, som om detta av någon orsak vore ofrånkomligt. Man kan ej utan vidare avvisa en planhushållning, som blott har till syfte att avhjälpa denna obillighet. Om knappheten på livsmedel skulle bli större än på fabriksalster, skulle väl även det »naturliga» priset på livsmedel bli högre, och saken vore hjälpt. Kanske skulle pendeln rent av slå över, men det ser nog ej ut, som om utvecklingen förde därhän — lyckligtvis kan man tillägga. Staten får då övertaga den fria prisbildningens roll.

I likhet med sina tyska förebilder hämtar planhushållningens ivriga målsman gärna argument från världshistorien, ofta av tvivelaktig beviskraft. Trettioåriga kriget, som förödde bondebefolkningen — att borgerskapet blev minst lika lidande nämnes icke — härleds hos

Sonesson av det rådande *ekonomiska* systemet (s. 17). Lösryckta citat användas ofta såsom bevis, även när de äro notoriskt felaktiga. Så t. ex. en uppgift av Johannes Agricola på 1500-talet, att i Europa då skulle ha funnits tjugu gånger så många stadsbor som till bondebefolkningen hörande människor (s. 39). Varför citera sådant nonsens? Historiens lärdom in summa skulle enligt Sonesson vara, att den nationella hushållningen visat sig förmer än det internationella varuutbytet, som dock utgjort grunden till hela den nyare tidens exempellösa ekonomiska utveckling. När så ytterligare den av världskriget betingade autarkin, varigenom levnadsstandarden blivit sänkt i oanad grad, betecknas såsom ett framsteg i välstånd, ha fakta ställts på huvudet (s. 38).

Den fria handeln med jordbruksfastigheter, som visserligen medfört många missförhållanden men även stimulerat de rörliga krafternas odlingsiver, förklaras vara roten till allt möjligt elände och »primärsaken till krigets fasor och förödelse» (s. 42).

På sitt sätt är emellertid Sonesson anhängare av den strävan efter rationalisering, som nog är en säkrare borgen för en sund utveckling än alla luftiga spekulationer. Det är i själva verket en ofantligt omfattande önskelista på reformer, som den ivrige reformatorn presenterar, tyvärr ej alltid lätta att realisera. I fråga om trädgårdsodling rör han sig emellertid på egen mark. Förädling av utsäde och differentiering med hänsyn till lokala växlingar och till odlarnas önskemål har ju drivits långt. Likaså markundersökningar och utprovning av maskiner och redskap för olika ändamål. Ett beaktansvärt område för rationalisering är standardiseringen, och därvid tänker man både på jordbrukets produktionsmedel och än mera på dess produkter.

Främst bland rationaliseringskraven märkes emellertid arbetskraftens skolning. Det finns säkerligen icke någon gräns för de intellektuella hjälpmedlens produktivitet, d. v. s. för vetenskapens och teknikens framsteg. Men väl ett tröghetsmotstånd. There is always a boom in brains, lyder ett amerikanskt ordspråk, som uttrycker både knappheten på framstående intellektuella krafter och den obegränsade efterfrågan på dylika. Arbetets kvalitet kan höjas obegränsat, under det att de av den yttre naturen erbjudna produktionselementen äro givna och begränsade. För staten blir det då en uppgift av första rangen att utbilda arbetskraften; däri ligger nyckeln till alla andra produktionsmedels användbarhet. Vanligen tänker man, när fråga blir om arbetskraftens kvalitet, på undervisning eller praktiskt fackutbildning, men vissa karaktärsegenskaper såsom målmedvetenhet, tanke-reda och uthållighet ha minst lika stor ekonomisk betydelse. För dessa kan staten göra föga, men subjektet självt så mycket mera, om viljan finnes. Förmågan att tänka är utan tvivel — och häri överensstämmer den nyare psykologin med den primitiva erfarenheten — väsentligen en viljesak.

En kännare av lantbrukets praktiska sida som direktör Einar Sjögren och en målsman för teorin som professor Nannesson äro helt överens om vikten att inrikta tekniken på det mindre jordbrukets utveckling. Därvid förordas gemensam maskinanvändning, ej minst för

hushållsgöromålen. Vad kvinnan vill, vill Gud — flykten från landsbygden beror till stor del på husmödrarnas vanlottade ställning på landet. Sambandet mellan (det mindre) jordbruket och hushållsgöromål ha ju även statsmakterna under senare år uppmärksammat genom understöd för vattenledning och tvättinrättningar m. m. Alla de småbestyr, varav ett hushåll består, bli, hopsummerade, en tyngande post, ehuru hittills föga beaktad. Även inom samhällsforskningen göras ofta de viktigaste upptäckterna med mikroskopet.

Ett huvudtema för all aktuell jordpolitik måste emellertid vara förstärkning av ofullständiga jordbruk genom nyodling, tillskottsjord m. m. Nu finner man egnahemslotterna nästan över lag för små och otillräckliga. Huru har detta kommit sig? Var det missriktad sparsamhet, som nu hämnar sig? Ty att komplettera de många ofullständiga jordbruken blir förvisso en dyrbar sak. Förklaringen ligger blott delvis däri. Att anspråken ha växt är nog av än större betydelse. Det jordbruk, som för 20—30 år sedan lockade spekulanter, förmår, i konkurrens med andra arbetstillfällen, ej längre kvarhålla ägaren, ofta ej ens när han nedlagt mycket arbete och kostnad på det egna hemmet.

Där biförtjänster erbjudas, går det bättre. Men om arbetstillfällena utom det egna jordbruket sina eller flyttas till annan marknad, uppstår överskott av arbetskraft vid småbruken. Den fasta bosättningen hindrar arbetskraften att anpassa sig efter arbetstillfällena; samtidigt som det större jordbruket förgäves söker nödig lejd arbetskraft.

Det är sannerligen inte av brist på planhushållning, som egnahemsrörelsen felriktats. Aldrig har väl en så omfattande ekonomisk verksamhet varit så noga kontrollerad och dirigerad som egnahemsverksamheten. Och ledningen har ingalunda försummat att draga nytta av tillgängliga erfarenheter och vefande. Men tiden och de ändrade förhållandena ha gäckt beräkningarna. Det gäller att ej låta en död hand lägga sig över de fria ekonomiska krafterna.

Av de två huvudproblemen är arbetets rationalisering typiskt modernt, ett utslag av vår tids speciella mentalitet. Det andra, jordfördelningen, är ett ständigt i historien återkommande, och måste betraktas med vidsträckt perspektiv. Jordfördelningen har sedan århundraden varit en uppgift för lagstiftningen, tyngd å ena sidan av doktrinärt fasthållande vid delningsförbud och å andra sidan av romantiskt svärmeri för frihet. I ett nyttkommet arbete av *E. Ingers*, *Bonden i svensk historia*, belyses samspelet mellan den vid sin rätt fasthållande allmogen och de fiskaliska anspråken. I äldre tider övervägde statsintresset, och jorddelningen betraktades ur skattesynpunkt, därvid ägaren fick sin rörelsefrihet, särskilt i fråga om delning av jord, starkt beskuren. Nu syftar tvånget främst till ägarens bästa. Varje ekonomiskt system kräver *sin* jordfördelning. Men jordfördelningen möter radikala förändringar med ytterlig tröghet. Spänningen mellan de rörliga ekonomiska krafterna och jordens konservatism är en ständig oroskälla, och jordpolitikens viktigaste uppgift blir att finna ständigt nya lösningar ur detta dilemma.

Medlen måste hålla stånd inför den nyktra verklighetens domstol.

Vilket ej utesluter, att målsättningen kan vara inspirerad av den idealitet, som är drivkraft för alla stora strävanden. Det är intressant att iakttaga, hurusom på många håll den dimmigaste romantik under »nyordningens» fältrop, Blut und Boden, kan utformas till ett planmässigt helt. De godtyckligaste hugskott och den strängaste logik! Måhända kan man här skönja en ofrånkomlig antinomi hos oss samhällsvarelser. Nyordningens genom den egna propagandan misskrediterade fältrop vädjar nog till levande känslökomplex. Och till sådana måste all jordpolitik taga hänsyn.

Curt Rohtlieb.

Ukrainas öde. När den ukrainske hetmannen Mazeppa slöt ett förbund med Karl XII, följde honom som bekant endast en ringa del av hans kosacker, medan den stora majoriteten av det ukrainska folket även i fortsättningen hörsammade den rättrogne ryske tsaren. Då mer än 200 år senare hetman Petljura ingick ett alliansfördrag med den polske marskalken Pilsudski mot Sovjetregeringen, upprepades nästan samma händelseförlopp. Ukrainarna väster om Zbrucz — som senare blev gränsvärdet mellan Polen och Sovjetryssland — voro missnöjda, emedan fördraget i Warschau, som Petljura slöt 1920, gjorde dem till den polska republikens undersåtar; detta stadfästes först 3 år senare genom segermakternas ambassadörkonferens i Paris. De ukrainska bönderna öster om Zbrucz åter fruktade att förlora de polska magnaternas godsland, som bolsjevikerna hade skänkt dem.

Den tredje utländska makt, som försökte att få ukrainarnas hjälp mot Ryssland, nämligen Hitlers Tyskland, hade icke mera tur än föregångarna. Hitlers Ukraina-politik anknöt till gamla traditioner i den tyska politiken i österled. Rysslandsvännen Bismarck har i sina »Gedanken und Erinnerungen» (Bd I, sid. 110 i 1:sta upplagan) givit en kritisk skildring av det inflytelserika preussiska »Wochenblatt»-partiets planer vid 1850-talets mitt: »Däri uppställdes som ett mål, efter vilket Preussen borde sträva såsom Europas förkämpe, sönderstyckningen av Ryssland, avträdandet av Östersjöprovinserna inklusive Petersburg till Preussen och Sverige, avträdandet av den polska republikens områden med dess längst österut framskjutna historiska gränser samt sönderingen av resten genom uppdelning mellan stor- och lillryssar.» Vid sidan om denna preussiska (och tysk-baltiska) tradition fanns det även en österrikisk linje i Ukraina-politiken. Denna hade börjat med det inrikespolitiska utnyttjandet av »ruthenerna» såsom motvikt mot Galiziens polacker vid början av 1800-talet och övergick senare likaledes till utrikespolitiska antiryska tendenser. Den poetiska härolden för Österrikes tysknationella rörelse, Robert Hamerling, målade den i Wiens Hofburg tronande tyske härskarens framtidsrike:

»Unter ihm in junger Freiheit wird die Ukraina rauschen.»

Ur kretsen av dessa österrikiska tysknationella hämtade den unge Adolf Hitler sina första politiska impulser. Alfred Rosenberg, den

nuvarande riksbarnen för de besatta områdena i öster, representerade mera den preussisk-baltiska traditionen, när han 1927 i en programbroschyr proklamerade »understödjandet av den nationella ukrainska revolutionen mot det bolsjevistiska Moskva».

Bland de antiryska ukrainska politiker, som framträdde under förra världskriget, sökte några få efter ett par år en förlikning med Moskva. En av dessa var den framstående historikern prof. Hruszewskij, som 1918 hade stått i spetsen för det provisoriska parlamentet i Kiev. Han återvände från emigrationen till Sovjetukraina, men blev anvisad tvångsuppehåll i Moskva, där han snart dog. Andra gingo till Polen och försökte att därifrån arbeta mot Sovjetregeringen. De blevo dock besvikna över den polska politiken och några av dem voro 1939 tyskvänliga liksom en del av den ukrainska befolkningen i Sydpolen. Slutligen befunno sig även i Berlin många politiserande ukrainska emigranter. Den mest kände bland dem, tsarens f. d. general Skoropadskij, vilken tyskarna 1917—1918 för kort tid hade insatt såsom en pseudo-hetman, blev dock i sin villa i Wannsee dömd till relativ överksamhet. Hans sista stöd var dr. Meissner, statssekreteraren hos de tyska riksöverhuvudena Ebert, Hindenburg och Hitler, vilken en gång började sin karriär såsom diplomat i den dåvarande ukrainska republikens huvudstad Kiev. (Meissner, som anpassat sig till de växlande inrikespolitiska situationerna, kvarstår alltjämt i sitt ämbete men torde nu sakna allt inflytande.) Mera optimistiska än Skoropadskij, vars modersmål icke var ukrainska utan ryska — vilka språk dock äro mycket nära besläktade — och vilken såsom storgodsägare aldrig haft sympatier hos de ukrainska bönderna, voro medlemmarna i den ukrainska nationalistiska terrororganisation, som kallade sig O. U. W. (Ukrainsk kamporganisation) och senare O. U. N. (Ukrainas nationalistiska organisation). Dessa voro f. d. officerare ur den österrikiska världskrigshären och ur Petljuras armé, vidare unga akademiker från det tidigare österrikiska men fr. o. m. 1923 polska Ostgalizien samt andra unga män och kvinnor till största delen från Ostkarpaternas bondfamiljer. De hatade Sovjetunionen lika mycket som Polen, vars nationalitetspolitik icke erbjöd dem några framtidsutsikter. På så sätt blev ett nationalistiskt Tyskland deras stora förhoppning. Ett mordförsök mot Litvinov på dennes första resa till Amerika samt flera attentat och sabotagedåd i Polen blev O. U. N.-rörelsens yttre livstecken.

När tyskarna 1939 överskredo den polska gränsen, befriade de ur ett tukthus nära Posen en ung man vid namnet Jurij Bandera, som sedan 5 år tillbaka avtjänade ett livstidsstraff för mordet på en polsk inrikesminister. Bandera hade i Polens organiserat de ukrainska extremisternas terrorverksamhet. Denna rörelsens huvud, överste Konowalec, hade under tiden genom en bomb av sitt eget fabrikat mist livet i Amsterdams hamn, och därför försökte nu de ukrainska nationalisterna att proklamera den befriade Bandera såsom sin »ledare». Men Rosenberg hade för denna post en annan kandidat, som »skolats» tillsammans med kroatiska ustaschi. Även denne man försvann snabbt

från den politiska scenen och ukrainarna i det nya generalguvernementet Krakau ställdes under tysk ledning. De fingo själva endast hjälpa till i lokalförvaltningen och propagandan. Den sedan Karl XII:s tid blå-gula ukrainska nationalflaggan fick till en början vaja vid sidan om hakkorset, men kom snart helt i skuggan av detta.

Sedan den största delen av Sovjetukrainan erövrats 1941/42, ökades nationalukrainarnas besvikelse ännu mer. De hade hoppats på ett stort fritt Ukraina, men de blevo nu vittnen till en ny politisk uppdelning av sitt hemland. Östra Galizien slogs samman med det polska generalguvernementet, medan rumänerna togo icke blott de delvis av ukrainare bebodda trakterna av Bessarabien och Nordbukowina, utan även den provisoriska skapelsen Transnistrien med Odessa. Det f.d. polska Volhynien förenades med huvuddelen av det dittillsvarande Sovjetukraina, men såsom ett tyskt rikskommissariat. Visserligen fingo ukrainarna i generalguvernementet nu precis samma rättigheter som polackerna beträffande skolväsen och offentligt språkbruk. De tillätos utgiva en tidning, som ända till det tyskt-ryska krigets utbrott utkom i Krakau och som senare flyttades till Lemberg. Men i rikskommissariatet Ukraina förblev den politiska rörelsefriheten av de nationella ukrainarna ytterst inskränkt. Rikskommissarie Erich Koch, som tidigare varit en underordnad järnvägstjänsteman i Rhenlandet och sedan nationalsocialistisk Gauleiter i Ostpreussen, hörde till den s.k. »socialistiska» flygeln i det nationalsocialistiska partiet. Han hade varit vän med Gregor Strasser, som 1932 avföll från Hitler och dödades 1934. I Strasserkrisen hade Koch endast med största möda lyckats behålla Hitlers förtroende. Redan 1933 hade han framträtt såsom förespråkare för goda förbindelser mellan Berlin och Moskva. Hans ostpreussiske presschef föll vid den tiden ur den nazistiska propagandans ram genom att offentligen predika samarbetet mellan »den preussiska socialismen» under hakkorset och »den ryska socialismen» under skärans och hammarens tecken. Sedan 1941 intresserade sig Koch med sin stab av 6 generalkommissarier och 80 distriktskommissarier o. s. v. nästan uteslutande för det ekonomiska utnyttjandet av det rika land, han nu skulle regera över. Den enda kontakt, som han uppnådde med det nationella Ukraina, bestod i ett visst samarbete med den orthodoxa ärkebiskopen av Volhynien i det tidigare polska statsområdet. Denne kyrkofurste hade fått mottaga ockupationsmaktens gillande, när han införde den ukrainska predikan och det ukrainiserande uttalet av kyrkoslaviskan i liturgin, medan resten av det orthodoxa prästerskapet tydligen stod närmare den storryska traditionen. De tyska myndigheternas intresse för dessa kyrkopolitiska problem svalnade emellertid mycket snart, när de få återstående orthodoxa poperna visade sig icke kunna ge dem något verksamt stöd i deras maktpolitiska och ekonomiska strävanden.

Om man läser den tyska pressens egna rapporter beträffande ockupationsmaktens ekonomiska åtgärder i Ukraina, blir bilden ungefär följande: Jordbruket i Sovjetukraina, som under de sista förkrigsåren dels genom statsföretag (sowehosy), dels genom tvångskoopera-

tiver (kolchosy) till stor del omställts för maskindrift, har av tyskarna erhållit en ny driftsform och äganderätt, som ur teknisk synpunkt måste bli primitivare, medan den ekonomiskt sett innebär en viss lättnad i socialiseringen. Det individuella bondejordbruket utvidgades en smula, men nästan uteslutande till förmån för kolonister från väster (tyskar, några få holländare) och för den lilla minoriteten bland den infödda lantbefolkningen, som var beredd till aktiv politisk opposition mot Sovjet. I stället för sovchoser och kolechoser upprättades nya jordbrukskooperativer («Landbaugenossenschaften»). Deras medlemmar äro förpliktade till gemensam plöjning och sådd; de måste avlämna strängt föreskrivna skördemängder men tillåtas att utföra andra arbeten på eget ansvar och att konsumera eventuella skördeöverskott enskilt. Under sovjettiden hade Ukraina visserligen täckt största delen av hela Rådsunionens sockerbehov men utförde under den senaste tiden knappast mera något spannmål till det övriga riket. Dess andel i hela Sovjetunionens spannmålsproduktion sjönk till omkring 19 %, dess andel i hela befolkningsantalet uppgick till över 18 %. Erich Koch uppnådde ett högre spannmålsöverskott i rikskommissariatet, fastän skörderesultatet självfallet måste minskas till följd av krigets förstörelse, och den mindre omfattande användningen av maskiner samt av bristen på arbetskraft. Den inhemska konsumerande befolkningen minskades nämligen ännu starkare. Judarna, som i detta av tsarerna dem anvisade »bosättningsrayon» voro betydligt talrikare än i Storryssland, utrotades till stor del. Industrin, som delvis hade förstörts genom krigshandlingarna, återuppbyggdes endast i de fall, då den kunde leverera råvaror. De arbetslösa människor, som för denna rest av Ukrainas ekonomiska liv icke längre voro nödvändiga, deporterades till Tyska riket.

De befolkningspolitiska verkningar av dessa åtgärder voro så mycket svårare, som ukrainarnas antal i Sovjetunionen, trots höga födelse-siffror redan förut hade varit stadd på ständig tillbakagång. Stalins politik mot de självständiga bönderna och olika russifieringsåtgärder hade enligt den officiella Moskvastatistiken minskat antalet av samtliga ukrainare inom Sovjetunionen från över 31 miljoner år 1926 till knappt 28 miljoner år 1939. Sedan följde 1940 stora tvångsförflyttningar av bönderna från Ukraina till Västsibirien, ytterligare ryska evakueringar under krigsåren 1941/42 och nu deportationer av minst ett par miljoner till Tyskland. Enligt den ryska statistiken hade 17/1 1939 befolkningsantalet på kvkm i Sovjetukraina varit omkring 68, enligt den tyska statistiken av 1/1 1943 i rikskommissariatet endast 49. Starkast hade minskningen varit i städerna Kiev, Dnjepropetrovsk, Poltava, Zaporozje o. s. v.

Men befolkningens lidande var i början av 1943 inte alls slut. Sedan dess har fronten förts tillbaka till Ukraina med all ny hemsökelse och förödelse.

I varje fall genomgår deras självständighetsrörelse en ny svår kris. En ukrainsk legion i tysk tjänst rekryterades mödosamt med hjälp av löften om jordtilldelningar och andra ekonomiska förmåner, men behandlades alltid med misstro. De mest betydande ukrainska natio-

nalisterna fördes till Prag. Bland dessa befann sig den internationellt kände prof. Roman Smal-Stockij, som en gång hade representerat den demokratiska Kiev-regeringen som envoyé i Berlin och till 1939 varit direktör för det ukrainska vetenskapliga institutet i Warschau, samt prof. Dmytro Doroschenko, den mest framstående levande ukrainske historikern, en ättling till gångna tiders berömda hetmaner; han har nyss utgivit en historisk bok om den problematiska tyska Ukraina-politiken. Många kända ukrainare sattes genom de nazistiska myndigheterna ur spel på grund av släktskap med judar, goda förbindelser med polacker eller även med Västeuropa.

Säkerligen beror en framtidsförhoppning för Ukraina därpå, att ledande personligheter i dess nationella rörelse denna gång icke blivit medansvariga för den tyska ockupationspolitiken. Den man, som de icke-kommunistiska ukrainska partierna från de högerradikala till socialdemokraterna ansågo som ett slags hemligt överhuvud till sin ännu ej existerande stat, en representant för principiell folkstyrelse, personligt oberoende av alla främmande makter, levde vid krigsutbrottet i Lemberg. Tyskarna tyckas inte ha fått mera kännedom om hans ledande roll än förut polackerna. Var ha nu befinner sig torde endast vara bekant för några få invigda.

De i Storbritannien bosatta ukrainska emigranternas mest kände publicist, Paneyko, hade redan före kriget av nationella skäl kämpat sig fram till en sovjetvänlig hållning. Fastän han ej var kommunist tillskrev han dock Moskva uppgiften att förena det ukrainska folket inom en enda stat. Där skulle den enade nationen sedan lätt uppnå en avgörande vikt. De talrika ukrainarna i Kanada och Förenta Staterna förblevo dock betydligt mera kritiskt inställda gentemot Sovjet-regeringen och ha delvis uttryckt sådana känslor även under kriget.

Inom Sovjetunionen fanns det före krigsutbrottet inte längre någon nämnvärd separatisk rörelse, men däremot ännu starka tendenser för förstärkningen av den nationella autonomien utan sprängning av federationen med Moskva. Stalin har under en lång tid betraktat sådana strävanden med stark misstro och sökt hålla dem nere med våld. Paneyko påstod i engelska tidskrifter före kriget, att endast den polska hemliga tjänsten lyckats uppegga denna misstro hos diktatorn på Kreml för att beröva honom det starka utrikespolitiska vapen, som den ukrainska nationella tanken kunde vara för honom. Hur det än förhåller sig, har ändå Stalins utrikespolitik använt detta vapen sedan 1939. Hans territoriella krav i Polen och Rumänien ha sedan dess motiverats med ukrainska nationella anspråk. Men kommer han även i sin inrikespolitik att göra nya eftergifter åt ukrainarnas nationellt-kulturella autonomiönskningar? Kriget har troligen minskat spänningen mellan de ryska nationaliteterna. Den tyska utrikespolitiken har av allt att döma misslyckats i strävan att göra ukrainarna separatistiska eller åtminstone tyskvänliga. På sin höjd tycks den kunna göra bönderna något anspråksfullare i sina tveksamma re-privatiseringsförsök än förut och måhända kommer Moskvas jordbruksminister Benediktov att se sig tvungen till mera elastiska metoder i den kommunistiska bondepolitiken. I övrigt har Berlin icke uppfyllt vad Rosenberg lo-

vade 1927 utan har i stället för en ukrainsk »nationell revolution» i verkligheten bidragit till att förbereda en ännu starkare likriktning mellan Kiev och Moskva. Det tyskt-ryska kriget, som de ukrainska nationalisterna sedan länge längtat efter, har endast skingrat och decimerat deras nation.

Om den icke kommer att hämta sig, och om intet oförutsett inträffar, så är det slut med den nationella tankens seger i öster.

B.

Akademikerna i krisförvaltningen Var skall samhället använda den — **ett arbetsmarknadsproblem.** talrika arbetskraften i kristidskommissioner och den under beredskapen ansvällda militärorganisationen, när kriget tagit slut och krisförvaltningen skall avvecklas? Det är tydligt, att det härvid kommer att uppstå ett ganska komplicerat arbetsmarknadsproblem.

För att bedöma omfattningen av detta problem företog undertecknad i juni detta år en statistisk undersökning rörande den akademiskt skolade personalen i den centrala krisförvaltningen. Dessutom voro militärförvaltningarnas extra tjänstemän föremål för en mindre undersökning; resultat av denna återgives i slutet av uppsatsen. — Kommunernas och länens krisorgan förekomma icke i denna undersökning, därför att de så gott som helt sakna akademisk arbetskraft. Följande krisorgan berördes av undersökningen: industrikommissionen, livsmedelskommissionen, krigsmaterielnämnden, bränslekommissionen, priskontrollnämnden, handelskommissionen, verkstadsnämnden, reservförrådsnämnden, utrymningskommissionen, krigsförsäkringsnämnden, trafikkommissionen, informationsstyrelsen, krisrevisionen och viss krisbetonad avdelning inom utrikesdepartementet. Sedan undersökningen slutförts, har den förändringen inträffat, att krigsmaterielnämnden och verkstadsnämnden genom riksdagsbeslut blivit permanenta, ehuru under andra namn; de komma således att kvarstå efter kriget. Detta förrycker emellertid ej utredningens resultat i nämnvärd grad, då de bägge nämndernas akademiskt skolade personal företrädesvis utgöres av civilingenjörer. För dessa kommer det, såvitt man nu kan förutse, icke att uppstå något allvarligare arbetsmarknadsproblem. Av detta skäl har denna grupp akademiker icke medtagits i slutredogörelsen.

Undersökningen omfattar akademiker födda år 1900 och senare. Hela antalet anställda i de fjorton krisorganen utgjorde omkring 2,450; därav voro 352 akademiker. Den procentuella andelen akademiker varierade åtskilligt. Högsta andelen hade priskontrollnämnden med 33 % och lägsta handelskommissionen med 5 %. De tre största krisorganen industrikommissionen, livsmedelskommissionen och bränslekommissionen hade resp. 11, 13 och 16 %. Procentandelen för hela krisförvaltningen var 14.

Det var givetvis av stort intresse att erhålla uppgift om hur den akademiskt skolade personalen fördelade sig på de vanligaste examina. Det visade sig, att den dominerande gruppen var civilekonomerna — termen betecknar akademiker, som examinerats från de båda

handelshögskolorna — med 97 (d. v. s. 28 % av hela antalet akademiker), närmast följda av juristerna med 80 (23 %) samt civilingenjörerna med 75 (21 %). Fil. kandidaterna voro 44 (12 % av hela antalet) och pol. magistrarna 15. Dessutom förekommo andra examina och kombinationer såsom DHS—JK med 8.

Vid en granskning av akademikerna i krisförvaltningen inställer sig självfallet frågan: Hur många ha annan fast anställning, och hur många komma att söka sig ny tjänst, när krisförvaltningen avvecklas? Undersökningen gav följande resultat:

	antal	i % av antalet
1) Tjänstlediga från statliga eller kommunal tjänst..	47	13 %
2) Utlånade från enskilt företag	60	17 %
3) Med tidigare avslutad anställning	174	50 %
4) Utan tidigare anställning	71	20 %
Summa	352	100 %

Det visade sig, att 245 (eller 70 %) av den akademiskt skolade personalen komma att söka sig ny anställning efter kriget. Vidare framgick det, att 20 % av akademikerna kommit till krisförvaltningen utan tidigare praktik. Det torde vara ganska vanligt, att nyexaminerade akademiker söka sin första anställning i kriscommissionerna. Det förekommer även, att akademiker, som ännu icke avlagt examen, söka anställning i krisorganen för att samtidigt få förvärvsarbete och praktik. Deras antal var 30 och denna grupp utgjorde sålunda 8,5 % av hela antalet akademiker. Studerande vid handelshögskolorna dominerade. — Antalet kvinnliga akademiker var 17 och utgjorde sålunda endast 4 % av hela antalet. — Fördelningen av akademiker med och utan annan anställning var för de fyra största grupperna följande:

	Med annan anställning	Utan annan anställning	(i % av hela antalet)
civilekonomer	20	77	74 %
jur. kand.	32	48	60 %
civilingenjörer	26	49	65 %
fil. kand.	11	33	75 %
Summa	89	207	

Flertalet civilekonomer med annan anställning tillhörde de enskilda företagen. Samma var förhållandet med civilingenjörerna. Av jurister med annan fast anställning kom flertalet på statlig eller kommunal tjänst. För fil. kandidater med annan anställning var fördelningen statlig eller kommunal tjänst och enskilda företag ungefär lika, med

någon övervikt för den senare gruppen. Procentuella andelen akademiker utan annan anställning varierade för dessa grupper mellan 60 % och 75 %. Det har ovan framhållits, att siffran var 70 för hela materialet. — En uppgift i tidningspressen, att flertalet politices magistrar söka sig till krisförvaltningen, måste anses som vilseledande. Utredningen har visat, att så icke är fallet. Antalet pol. magistrar i krisorganen var, som ovan framhållits, endast 15.

Det är ett känt förhållande, att en icke ringa del av ämbetsverkens arbetskraft genom de högre lönerna drages över till kriskommissionerna. Krisförvaltningens lönesystem är rörligare än den ordinarie statliga förvaltningens. Det kan därför vara av intresse att undersöka de i krisorganen anställda akademikers löner. Det visade sig, att månadslönen (medianen) för civilingenjörerna var 719 kr., jur. kandidaterna 669 kr., civilekonomerna 608 kr., pol. magistrarna 563 kr., fil. kandidaterna 531 kr., akademiker med icke avslutade studier 521 kr. samt kvinnliga akademiker (med avlagda examina) 458 kr. Civilingenjörerna voro sålunda de bäst avlönade. Därefter kommo juristerna med en medianlön, som låg omkr. 50 kr. högre än civilekonomernas. Pol. magistrarnas lön låg något över fil. kandidaternas. Anmärkningsvärt är, att akademiker med icke avslutade studier hade högre medianlön än kvinnliga akademiker med examen. — Sambandet mellan lön och ålder har även undersökts. Inom statistiken användes den s. k. korrelationskoefficienten för att få ett siffermässigt uttryck för sambandet mellan två storheter. När korrelationskoefficienten $r=1$ är sambandet fullständigt och när $r=0$ finnes intet samband. Korrelationskoefficienten blev vid denna undersökning $=0,486$. Att sambandet icke var starkare, beror bl. a. på att krisförvaltningen som bekant endast är fyra år gammal och att omsättningen av personal är jämförelsevis stor. Om motsvarande förhållande undersökts i den ordinarie statsförvaltningen med dess tjänsteberäkning, hade korrelationen blivit starkare. — Medianlönen för gifta akademiker befanns vara 727 kr. och för ogifta akademiker 606 kr. Skillnaden var således över 100 kr.

Ovan har sambandet mellan lön och ålder berörts. Aldern (medianen) för de fyra största examensgrupperna var följande: civilekonomer 29,8 år, jur. kandidater 31,3 år, civilingenjörer 29,2 år och fil. kandidater 29,5 år. Motsvarande ålder för gifta och ogifta akademiker 32,9 resp. 27,2 år. (Siffrorna äro givetvis icke jämförbara med medelåldern vid giftermålets ingående, för 1:a gången gifta.) 48 % av akademikerna voro gifta och 52 % ogifta.

Tidigare har omnämnts en mindre ingående undersökning av de militära förvaltningarnas extra tjänstemän. Som bekant antog riksdagen detta år en omorganisation av försvarets förvaltningar. Med hänsyn härtill gjordes vissa beräkningar rörande hur stort antal av de extra tjänstemännen, som kunde påräkna fortsatt anställning efter kriget, och hur många som skulle tvingas söka ny tjänst efter kriget. Civilingenjörerna uteslötos ur denna undersökning, då det som förut nämnts finnes skäl att antaga, att efterkrigstiden icke kommer att medföra något mer svårartat arbetsmarknadsproblem för dem. Det

visade sig, att juristerna voro i majoritet, speciellt i arméförvaltningen. Enligt beräkningen skulle 80 jurister, 17 civilekonomer och 4 pol. magistrar bli tvungna att söka ny anställning efter kriget. Sammanställas uppgifterna för de militära förvaltningarna och för krisorganen beräknas följande antal akademiker mista sina nuvarande anställningar: 128 jurister, 94 civilekonomer, 33 fil. kandidater samt 17 pol. magistrar, tillsammans med en del mindre examensgrupper 288 akademiker. Denna siffra för det sannolika utbudet av arbetskraft från de berörda förvaltningarna är icke tagen i överkant. Det finns skäl att räkna med, att omkring 300 akademiker komma att söka sig ut på arbetsmarknaden efter kriget.

Det kan vara av intresse att erhålla uppgift om hur stort antal som beräknas utexamineras från de olika universiteten och högskolorna under de närmaste åren. Uppgifterna äro hämtade från det betänkande angående de yngre akademikernas arbetsmarknadsproblem, som pol. mag. Per Holm och pol. stud. Björn Bardel framlade vid årets »studentriksdag».

	jur. kand.	pol. mag. (jurist)	pol. mag. (filosof)	fil. kand.	civil- ekonom	Summa
1943	228	41	22	187	ung. 100	578
1944	232	22	22	182	» 100	458
1945	124	33	23	189	» 100	469
1946	189	—	—	—	» 100	—
Summa	773	96	67	558	ung. 400	—

I genomsnitt torde varje år omkring 500 akademiker utexamineras i de berörda examensgrupperna. Detta innebär naturligtvis icke, att hela detta antal kommer att konkurrera med de akademiker, som varit anställda i kris- och militärförvaltningarna. Många av juristerna söka sig andra verksamhetsområden. Samma är förhållandet med fil. kandidaterna, civilekonomerna och pol. magistrarna. Konkurrensen kommer främst att gälla befattningarna inom den statliga och kommunala förvaltningen. Det torde i varje fall kunna förutsägas, att läget på arbetsmarknaden kommer att te sig betydligt gynnsammare för de akademiker, som under kriget meriterat sig i kris- och militärförvaltningarna, än för de årsklasser, som mot krigets slut eller efter fredsslutet lämna universitet och högskolor för att söka sin bärning inom vårt svenska samhälle.

Jan Wittrock.

**Folkomflytt-
ningsaffärer.** När tyskarna i Baltikum överflyttades till Tredje riket, tillätos de endast medföra ett minimum av personliga småsaker. Ett för ändamålet upprättat Deutsche Umsiedlungs-Treuhandgesellschaft övertog förvaltningen av de »hemvändande» tyskarnas kapital, fastigheter och lösegendom. Estlands, Lettlands och Litauens regeringar blevo tvungna att erlægga likvid för de baltiska

tyskarnas kvarblivna fastigheter, liksom även för deras fabriker och affärer. De hemvändande tyskarnas lösöre, konstsamlingar samt värdesaker fördes på privat väg till Tyskland. Hur mycket ägarna fått igen vet man inte. Samtliga summor och värdesaker övergingo till Treuhandgesellschaft.

Som bekant installerades de flesta av de baltiska tyskarna i Wartheland, den del av Polen som genast efter tysk-polska krigets slut införlivades med Stortyska riket. Vid nyetableringen förforo tyskarna på det viset, att de satte tyskarna i till generalguvernementet bortjagade polackers stad och ställe. Sålunda fick en tysk-baltisk advokat överta en f. d. polacks advokatbyrå, en f. d. tandläkare en f. d. polsk tandläkarklinik jämte full utrustning o. s. v. De av polackerna kvarlämnade lägenheterna jämte dithörande inventarier och möbler fingo alltså nya ägare. Ett typiskt exempel är en gammal baltisk baronessas brev till sina bekanta i Estland, som börjar så elegiskt »... och det nya hemmet var så 'gemütlich'. På oss väntade redan en vacker, vit katt och i källaren stodo syltburkarna ordentligt uppradade.» Genom en sådan »kolonisering» behövde den tyska regeringen givetvis ej ersätta de egendomar, som de utvandrade tyskarna lämnat kvar i Baltikum. Detta skedde på bekostnad av polsk arbetsmöda. Därigenom förblevo tyskarnas egendomar eller likviden för dessa i den tyska statens ägo. Redan så långt var det hela en briljant affär.

När de dåvarande »bundsförvanterna», d. v. s. bolsjevikerna, enligt överenskommelse erövrade Baltikum, så skrev tyskarna en ny nota, som ryssarna lära ha betalat ehuru måttligt förtjusta. Treuhandgesellschaft arbetade under högtryck i de baltiska staterna ända tills kriget bröt ut mellan Tyskland och Ryssland. När ryssarna på sommaren 1941 drogo sig tillbaka och tyskarna erövrade Baltikum, kommo tyskarna på nytt i besittning av de egendomar, för vilka de redan två gånger ha erhållit likvid. De av bolsjevikerna nationaliserade fastigheterna, fabriker, affärer etc. förklarades av erövrarna — i egenskap av bolsjevikernas rättmätiga efterträdare — som den tyska statens egendom. I detta avseende voro tyskarna mycket nogräknade med att respektera Sovjets intentioner. Enligt det Estniska generalkommissariatets »principer» räknades också de företag och fastigheter såsom nationaliserade vilka ryssarna på grund av bristande tid, byråkratisk vårdslöshet eller av misstag ännu ej hunnit nationalisera. Generalkommissariatets »experter» studerade då noggrant bolsjevikernas nationaliseringsprotokoll och tydde sedan »Sovjets lagar». Och när man senare började återlämna de på varor och råvaror plundrade mindre affärer och småindustrierna till deras f. d. ägare, då utbasunerade man det för hela världen som Führerns storartade gåva och givmildhet. Därvid voro f. d. ägarna ånyo tvungna att fullgöra likvid för sin egen egendom.

Affärerna med Baltikum tyckas på detta sätt aldrig få någon ände. De illustrera emellertid alldeles utmärkt den förslagenhet och fördomsfrihet, varmed även för de berörda människorna så ohyggliga ting som tvångsförflyttningar kunna bli aldrig sinande inkomstkällor för den agerande staten.